

Covenant & Conversation

Jonathan Sacks
THE RABBI SACKS LEGACY

RABI LORD JONATHAN SACKS'IN ÖĞRETİ VE YAZILARINDAN

Covenant & Conversation yazılarına sağladıkları ve Harry (Chaim) Schimmel'in anısına adanan cömert sponsorlukları için **Schimmel Ailesi'ne teşekkürlerimizle.** "R. Chaim Schimmel'in Tora'sını, onunla ilk karşılaştığım zamandan beri severim. Sadece yüzeysel gerçekle değil, altta yatan daha derin gerçeğe olan bağlantısıyla da ilgilenmeye gayret eder. 60 yıldır kendisine eşlik eden olağanüstü eşi Anna'yla birlikte, aile, cemaat ve Tora sevgisine adanmış bir yaşam inşa ettiler. Ortaya koydukları örnek yaşamla beni fazlasıyla etkilemiş müstesna bir gift." – Rabi Sacks

Şemot

Liderlik ve Halk

Şemot *peraşası*, incelikle işlenmiş bir dizi kısa sahne yoluyla, Moşe'nin hayatı hakkında bir portre çizer. Bunun doruk noktası, Tanrı'nın, ateş içinde yanan, ama tükenmeyen bir çalılıkta Moşe'ye görüldüğü andır. Bu, Tora'nın liderlik hakkındaki görüşüne dair anahtar bir metindir ve içerdiği her ayrıntı önem taşır. Burada, Tanrı'nın Moşe'yi, özgürlük yolunda Bene Yisrael'e liderlik etme görevini üstlenmeye çağırdığı – ki bu, Moşe'nin tam dört kez geri çevirdiği bir talepti – uzun diyalogdaki yalnızca tek bir pasaja odaklanmak istiyorum. "Bu göreve layık değilim" der Moşe. "Ağzı laf yapan bir adam değilim. Başka birini gönder."

Ancak Hahamlarımızın özel dikkatini çeken ve onları, en radikal tefsirlerinden birini formüle etmeye sevk eden, Moşe'nin ikinci reddi olmuştur. Tora şöyle anlatır:

Moşe cevap vererek şöyle dedi:
"Fakat onlar bana inanmayacak ve beni dinlemeyeceklerdir. 'Tanrı sana görünmedi' diyeceklerdir."

Şemot 4:1

Metindeki nüanslara karşı aşırı hassas olan Hahamlarımız, anlaşılan o ki, bu cevapta üç garip özellik fark etmişlerdir.

İlki, Tanrı'nın Moşe'ye çoktan "Seni dinleyecekler" demiş olmasıdır (Şemot 3:18). Moşe'nin cevabı Tanrı'nın önceden vermiş olduğu güvenceyle çelişiyor görünmektedir. Şüphesiz, açıklama otoriteleri bunu uzlaştırmayı amaçlayan çeşitli açıklama önerilerinde bulunmuşlardır. İbn Ezra'ya göre Tanrı, Moşe'ye, *ileri gelenlerin* onu dinleyeceklerini söylemişken, Moşe *halkın geneli* hakkındaki şüphesini ifade etmiştir. Ramban, Moşe'nin başta onların inanacaklarından şüphe duymadığını, ama Paro'nun onların gitmesine izin vermediğini gördükleri anda inançlarını yitireceklerini düşündüğünü söyler. Başka açıklamalar da vardır, ancak Moşe'nin Tanrı'nın verdiği güvenceden tatmin olmadığı gerçeği yerli yerindedir. İnsanların yanardönerliğine dair şahsi deneyimi (bunlardan birini, yıllar öncesinde bir İbrani'nin ona "Kim seni üzerimize yönetici ve yargıç olarak atadı?" demesiyle yaşamıştı), Moşe'nin, Bene Yisrael'in, liderlik etmesi kolay bir halk olduğundan kuşku duymasına yol açıyordu.

İkinci gariplik, Tanrı'nın, Moşe'ye görevinin doğruluğunu ispatlamak için verdiği işaretlerdedir. Bu işaretlerin ilki

(asanın yılanı dönüşmesi) ve üçüncüsü (suyun kana dönüşmesi) anlatımın devamında tekrar görülmektedir. Bunlar, Moşe ile Aaron'un yalnızca Bene Yisrael için değil, Mısırlılar için de yaptıkları işaretlerdir. Buna karşılık ikinci işaret bir daha karşımıza çıkmamaktadır. Bu işaretle Tanrı, Moşe'ye, elini koynuna sokmasını söyler. Moşe bunu yapıp elini çıkardığında onun "kar gibi [beyaz renkte] *tsaraaftlı*" hale geldiğini görür. Bu belirli işaretin anlam ve önemi nedir? Hahamlarımız, daha ileride Miryam'ın, Moşe hakkında olumsuz konuştuğu için *tsaraat* ile cezalandırıldığına işaret ederler (Bamidbar 12:10). Dolayısıyla Hahamlarımız, genel anlamda, *tsaraatı*, *laşon ara*, yani kötü dil ve olumsuz konuşmanın bir cezası olarak anlamışlardır. Acaba Moşe de aynı günahı dolaylı suçlu duruma düşmüş olabilir mi?

Üçüncü ayrıntı, Moşe'nin diğer retleri özellikle kendi yetersizlik duygusu üzerine odaklanırken, burada Moşe'nin, kendisinden değil, halktan bahsettiği görülmektedir. *Halk* ona inanmayacaktır. Bu üç noktayı bir araya getirerek, Hahamlarımız aşağıdaki açıklamaya erişmişlerdir:

Reş Lakiş şöyle der: Her kim masum birinden şüphe duyarsa, bedeninden cezalandırılır. Pasukta söylendiği gibi: "*Moşe cevap vererek 'Fakat onlar bana inanmayacaklardır...' dedi.*" Oysa Kutsal ve Mübarek Tanrı, Yisrael'in inanacağını biliyordu. Moşe'ye şöyle dedi: "*Onlar inançlıdır ve inançlıların çocuklarıdır. Ama sen ileride inançsızlık göstereceksin.*" "*Onlar inançlıdır*" – pasukta yazılı olduğu gibi: "*Ve halk inandı*" (Şemot 4:31). "*İnançlıların çocuklarıdır*" – [pasukta yazılı olduğu gibi:] "*Ve [Avraam] A-Şem'e inandı*" (Bereşit 15:6). "Ama sen

ileride inançsızlık göstereceksin" – pasukta yazılı olduğu gibi: "*[A-Şem, Moşe'ye şöyle dedi:] 'Bana inanmadığınız için'*" (Bamidbar 20:12). Ve [Moşe'nin halkın inancından şüphelendiği için bedenlen] cezalandırıldığını nereden biliyoruz? Pasukta yazılı olduğu gibi: "*Ve A-Şem ona 'Elini koynuna sok' dedi*" (Şemot 4:6).

Şabat 97a

Bu olağanüstü bir metindir. Şimdi anlaşılmaktadır ki, Moşe'nin görev için kendi yeterliliği konusunda şüpheler taşımaya hakkı vardı. Ancak halka dair şüpheler taşıma hakkına sahip değildi. Ve aslına bakılırsa şüpheleri için yeteri kadar haklı gerekçesi de vardı. Halk huysuzdu. Moşe onları "sert enseli [=inatçı] halk" diye niteler. Çöl yolculuğu sırasında da halk tekrar tekrar şikâyet edecek, günah işleyecek ve Mısır'a geri dönmek isteyecektir. Moşe halkın karakteri hakkındaki tahmininde hatalı sayılmazdı. Ama işte, Tanrı yine de onu azarlamış, hatta elini *tsaraattan* muzdarip hale getirerek onu cezalandırmıştır. Bu noktada ilk kez olmak üzere, Yahudi liderliğinin temel bir ilkesi ima edilmektedir: bir lider kendisine inanmak zorunda değildir, ama liderlik etmekle yükümlü olduğu halka inanmak zorundadır.

Burada sıra dışı öneme sahip bir fikir görüyoruz. Siyasi filozof Michael Walzer, sosyal eleştiri hakkında derinlikli yazılar kaleme almış, özellikle de, bir eleştirmenin, eleştirdikleri karşısında takınabileceği iki tavır üzerinde durmuştur. Öncelikle, bir eleştirmen, harici bir gözlemci olmak şeklinde bir duruş belirleyebilir. Tarihin bir aşamasında, antik Yunan'la başlayarak:

Kahramanın otoportresindeki başkaldırıya, kopukluk da eklenmiştir¹. Bu dürtü Platoncu iken, sonraları Stoacı ve Hristiyan bir nitelik de kazanmıştır. Artık eleştiri girişiminin, kişinin şehri terk etmesini – ki bu terk ediş uğruna şehir karanlık bir mağara olarak tasavvur edilir – Hakikatin aydınlığına doğru yolunu dışarıda tek başına bulmasını ve ancak bundan sonra, şehir sakinlerini inceleyip eleştirmesini gerektirdiği söylenir olmuştur. Geri dönen eleştirmen, halkla bir kardeş olarak etkileşime girmez; onlara yeni bir nesnellikle bakar; artık onlar, onun yeni bulmuş olduğu Hakikate yabancı insanlardır.

İşte “kopuk bir entelektüel olarak eleştirmen” budur. Yisrael’in peygamberleri ise oldukça farklıydı. Johannes Lindblom’un yazdığı gibi, onların mesajı “dayanışma prensibiyle karakterize ediliyordu”. “Tüm kızgınlıklarına rağmen, onların kökleri kendi toplumlarındadır” diye yazar Walzer. Tıpkı Şunemli kadın gibi (Melahim II 4:13), evleri “kendi halklarının içindedir”. Dışarıdan değil, içeriden konuşurlar. Sözlerine güç veren de budur. Hitap ettikleri insanlarla özdeşleşirler. Onların tarihini, kaderini, görevini, antlaşmasını paylaşırlar. Peygamberlerin çağrısının kendine özgü duygusallılığı da buradan kaynaklanır. Onlar Tanrı’nın halka hitap eden sesidir, ama aynı zamanda halkın da Tanrı’ya hitap eden sesidirler. İşte, Hahamlarımıza göre Tanrı’nın Moşe’ye öğrettiği şey

buydu: Önemli olan onların sana inanıp inanmamaları değil, senin onlara inanıp inanmaman. Şayet onlara inanmıyorsan, bir peygamberin yapması gereken şekilde liderlik edemezsin. Kendini onlarla özdeşleştirmeli ve onlara inanmalısın; onların yalnızca yüzeysel kusurlarını değil, altta yatan erdemlerini de görmelisin. Aksi takdirde kopuk bir entelektüelden öte bir şey olamazsın – ve bu da sonun başlangıcıdır. Eğer halka inanmıyorsan, zaman içinde Tanrı’ya bile inanmayacak hale geleceksin. Onlardan üstün olduğunu düşüneceksin ki bu, ruhun yozlaşması anlamına gelir.

Bu tema üzerindeki klasik metin, Rambam’ın *Şahadet Risalesi*’dir (*Maamar Kiduş A-Şem*). 1165 yılında, Rambam’ın otuz yaşındayken yazdığı bu risaleye yol açan, Ortaçağ Yahudi tarihinde, el-Muwahhidûn (Muvahhidler) olarak bilinen radikal bir Müslüman tarikatının birçok Yahudi’yi ölüm tehdidi altında İslam’ı kabul etmeye zorladığı trajik bir dönem olmuştur. Bu şekilde zorla din değiştiren Yahudilerden (bunlara *anusim* adı verilirdi) biri, bir hahama, Tora’nın elinden geldiği kadar çok emrini gizlice yerine getirmekle sevap kazanıp kazanamayacağını sormuş, haham da ona dışlayıcı, olumsuz bir cevap göndermişti. Artık kendi inancına sırt çevirdiğine göre, diye yazmıştı haham, gizlice bir Yahudi olarak yaşamakla eline geçecek hiçbir şey yoktu. Yahudiliğe dair gerçekleştireceği herhangi bir eylem sevap değil, aksine ilave bir günah sayılacaktı.

Rambam’ın bu *Risalesi* müthiş manevi güzelliğe sahip bir eserdir. Rambam bu eserinde söz konusu hahamın cevabını temelden reddeder. Yahudiliği gizlice gözetenler kınanıp suçlanmamalı, aksine övülmelidir. Rambam, Tanrı’nın, Yisrael halkını eleştiren peygamberleri azarladığı bir dizi rabinik pasajı – ve aralarında

¹ Ç.N.: Eleştirmenler önceleri de kendilerini başkaldıran, yalnız bir kahraman olarak görürken, Antik Yunan’da buna bir de kopukluk ve mesafe eklenmiştir. Bu modelde eleştirmen, eleştirdiği insanları artık “biz” olarak görmez. Onlarla aynı kaderi paylaşan biri gibi değil, onları yargılayan, harici biri gibi konuşur.

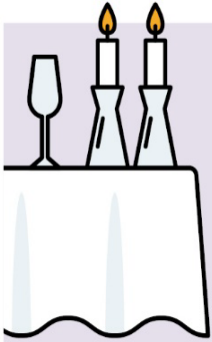
yukarıdaki, Moşe ile ilgili olanı da – aktarır. Ardından şöyle yazar:

Eğer evrenin sütunlarına – Moşe, Eliyau, Yeşayau ve yüksek hizmet meleklerine – sırf Yahudi cemaatini kısaca eleştirdiler diye bu tür bir ceza verildiyse, Hahamlarımızın ve öğrencilerinin Yahudi cemaatlerine karşı dilini gevşeten [=ağzına geleni söyleyen] ve onları günahkârlar, kötüler, yabancılar, şahit olabilme niteliklerini kaybetmiş kişiler ve Yisrael’in Tanrısı’nı inkâr eden kâfirler diye niteleyen, değersizlerin en değersizinin [yani zorla din değiştirenleri eleştiren o hahamın] kaderi hakkında bir fikrimiz olabilir mi?

Bu *Risale*, peygamberlik görevinin kesin bir ifadesidir: kendi insanlarına yönelik sevgiden yola çıkarak konuşmak; onları

savunmak, içlerindeki iyiliği görmek ve onları, kınayarak değil, övgü yoluyla daha yüce başarılarla yükseltmek.

Lider kimdir? Yahudiliğin buna verdiği cevap: halkıyla özdeşleşen, onların kusurlarını tabii ki dikkate alan, ama aynı zamanda potansiyel büyüklüklerinden ve Tanrı’nın gözündeki değerlerinden de emin olan biri. “Haklarında şüphe duyduğun o insanlar” demiştir Tanrı, Moşe’ye, “inançlıdır ve inançlıların çocuklarıdır. Onlar Benim halkımdır ve senin halkındır. Bana nasıl inanıyorsan, onlara da öyle inanmalısın.”

Şabat Sofrası İçin Tartışma Soruları

1. İnsanlara inanmak neden bir fikre veya misyona inanmaktan daha zor olabilir?
2. Bir lider, bir yandan halka inanmak, diğer yandan onların kusurlarını da görmek arasındaki dengeyi nasıl tutturabilir?
3. Başkalarına olan inancımız, onlar hakkında konuşma şeklimizi nasıl etkiler?